

SMULTRONSTÄLLE

ÄLSKAD MEN VINDPINAD UTPOST

Landsort, ostnordost, tio meter per sekund, regn. Mot kvällen avtagande.
Solen skiner inte alltid över Landsort på ön Öja. Text & foto: Jerker Norlander

JA, SÅ KAN det låta från Landsort på sjörapporten, fast inte när Båtliv besöker platsen. Idag skiner solen över den lilla ön Öja med den stora röd-vita fyren i Stockholms södra skärgård. Landsort är en plats som älskas av både båtfolket och dagsturisterna.

Men det kan blåsa. En vinterdag i december 1983 blåste det 33 m/sek. Det är ett av de tillfällen som det har uppmätts orkan på Landsort. Det kan blåsa rejält även vid andra tider och Waxholmsbolagets båt har tre olika platser att lägga till på, helt beroende på väderet. Så, på Landsort håller man i hatten.

ÖJA, DEN Ö som nog är mer känd som Landsort, är runt fyra kilometer lång i nord-sydlig riktning och bara 500 meter bred, eller smal. För att reda ut en viss förvirring som kan uppstå så heter fyren och lotsstationen Landsort, men ön heter Öja.

Hela ön är ett naturskyddsområde. På den

Österhamn är en av Waxholmsbolagets reservhamnar när det blåser från fel håll i Västerhamn. Från Österhamn gick det förr en liten järnväg till Västerhamn, några hundra meter genom samhället, för att frakta båtar på.

Restaurang Saltboden är en given samlingsplats i lilla Västerhamn, både dagtid och på kvällen när bryggdäcket förvandlas till en välbesökt pub.

I 20 år har Landsort Lager varit en storsäljande törstsläckare på Öja.

Välbesökta boklådan i Västerhamn.

Landsort är Sveriges äldsta fyr. När ryssen brände på Öja reste sig fyren oskadd ur ruinerna.

södra spetsen står den karakteristiska angringsfyren till Stockholms skärgård, med den röda toppen. Fyren, inte olik Hållö utanför Smögen, står på 22 meter upp på Båkberget, fyrlyset sitter 45 meter över havet och lyser 22 nautiska mil. I sjökortet står det F (1+4) 60 s som betyder Flash 1+4 varje 60 sekund. Idag är det lugnt, men här kan det också vara stökigt när vågorna tar sats från Gotland, 60 distansminuter bort, och vråker sig in mot klipporna.

LANDSORT ÄR SVERIGES äldsta fyr. Visserligen finns det äldre fyror i Sverige, men både Kullaberg, Nidingen och Falsterbo byggdes på områden som då tillhörde Danmark.

1669 byggdes den första fyren. Nästa fyr stod inte så många år innan den brann ner. Vis av detta byggdes ett stentorn som inte ryssarna lyckades bränna ner på 1700-talet, trots att de ödelade större delen av bebyggelsen runtomkring. Elektriskt ljus kom 1938

och 1963 avbemannades Landsort. Fyren är öppen för visning och utsikten från lanterninen är ståtlig. En bit ut i sydost kan man föreställa sig Landsortsdjupet, Östersjöns djupaste punkt, på 458 meter.

Landsort har alltid haft ett strategiskt läge och i bergknallarna runt fyren är kanoner tätt insprängda i berget

Björn Öberg, med lots-och fyrtradition i 14 generationer, mästrelots och barnfödd på Landsort, berättar att havet utanför fyren är en veritabel fartygskyrkogård där de flesta vraken är kända. Området är väl dokumenterat av marinen som kartlade hela botten när de lagt ut minor på botten för försvarsändamål.

DET ÄR I Västerhamn, i söder, som det mesta händer. Här finns öns service med hantverksbutik, mini-museum, restaurang och en liten sommarbutik med det allra nödvändigaste sortimentet av livsmedel.

Det finns cykeluthyrning i både norr och i söder, men Landsort ser man nog bäst till fots.

I Västerhamn finns också den viktiga anslagstavlan som berättar vad som är på gång. Läsa-låna-lämna-byta står det på det lilla minibiblioteket där båtfolket kan byta böcker.

I lilla Västerhamn finns det bara plats för de brandgula lotsbåtarna så fritidsbåtarna hänvisas till gästhamnen i norr.

Träffpunkten i Västerhamn är restaurang Saltboden, som har en populär veranda som förvandlas till pub på kvällarna. Här serveras Landsort öl och Spinnaker IPA, som, om inte tillverkad på ön, så i alla fall bryggd lokalt i Nynäshamn.

Lugnet bryts några gånger om dagen när båten från Ankarudden kommer och släpper iland 54 besökare. Det är vad båten tar och en solig dag förslår det inte så mycket, så den vänder snabbt tillbaka och hämtar de som inte fick plats i första turen.

Skravleviken, gästhamnen i norr, med tjugo platser, har bra, men enkel service, i allt från kiosk till cykeluthyrning. Plus för bastun. Relativt skyddad hamn, utom när västanvinden ligger på. Fyra km till Västerhamn.

Familjerna Kalland och Blomfeldt gjorde ett första kajstuds i Skravleviken i Norrhamn innan de seglade ut för flera veckor i yttersta skärgården.

FÖRR FANNS DET en liten räls mellan Österhamn och Västerhamn för att lotsarna skulle kunna sjösätta sina båtar beroende på varifrån det blåste.

– Idag är vi ett tjugotal personer som bor på här på ön. Förr gick husen i arv men nu säljs de på öppna marknaden, berättar Björn.

I stort sett all fartygstrafik gick förr genom Stockholms skärgård som är djup och skyddad.

Fram till 1800-talet bodde det lotsar både på norra och södra Landsort, men det fanns ingen väg mellan de två platserna. Överlotsen Albert Holm engagerade sig mycket i byggandet av en väg för att förbinda de två

samhällena och drog väg fram till Saltmarsbacken. Där högg han in sina initialer, lade ner verktygen och överlät fortsättningen till andra. 2010, hundra år senare, blev Albert Holm avbildad på en sten som restes på platsen.

Den gamla farleden som gick norr om

”Förr gick husen i arv, men nu säljs de på öppna marknaden.”

Landsort förlorade i betydelse när fartygen blev större. Lotsarna i Norrudden monterade då ner sina hus och flyttade till Västerhamn.

Nu är bara gästhamnen kvar i Norrudden.

ÖJAS ENDA GÄSTHAMN är Skravleviken på Norrudden Stadig kaj och cykeluthyrning, våfflor, pizza och flera jättegrytor. Helveteskällan, är Nordens största jättegryta, med en diameter på 2,5 meter.

Familjerna Kalland och Blomfeldt är på segelsemester i en H 35.

Planeringen är att vara längst ute i havsbandet under hela semestern. Anton Kalland har kastat ut den gamla Yanmar YSM8 och bytt till en utanpåliggande ePropulsion pod 6 kW med litiumbatterier på 48/9 kW.

– Det fungerar fantastiskt bra. Batteriet räcker åtta timmar i fyra knop och maxfarten är 6,5 knop. Den svarar direkt med full effekt och det höjer säkerheten när man ska in i

Öja har alltid varit viktig ur försvarssynpunkt. I berget runt fyren finns flera bunkrar och kanoner insprängda, men numera saknar de uppgift i de moderna försvaret.

Rebecca Wahlström gjorde sin första sommar som hamnvärd i Skravleviken i Norrhamn. Trevliga människor, tyckte hon om båtfolket.

hamnar och det blåser hårt, menar han.

Vägen mellan norr och söder är lättpromenerad och upptäckarvänlig för en första bekantskap med Öja. Den passerar bland annat den magiska labyrinten från 1400-talet, pestkyrkogården, mini-arenan Öjavallen och fågelstationen.

Vid Öjavallen startar Öjaleden, en blå/vitmarkerad promenadväg över klipporna längs havet mot öster.

Den Norra kanonen är värd en liten avstickare. Det är en imponerande bössa som är nersprängd i berget i fyra våningar. Det är Sveriges enda bevarade ERSTA kanon (ERSätter Tungt Artilleri), som under det kalla kriget, 1945–1990, var världens mest avancerade kanon med en räckvidd på 27 km. Norra kanonen kan besökas med anmälan i förväg för mindre grupper.

ETT BESÖK PÅ Landsort är ett besök i yttersta havsbandet, där vädret nästan alltid bättre än på fastlandet, med mindre regn och fler soltimmar. ☺